

Вікторія Гевко

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙ СУЧАСНОГО СВІТОВОГО РОЗВИТКУ

У статті аналізуються основні тенденції процесів глобалізації та інтеграції, місце і роль України в них.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, Європейський Союз, Україна, тенденції.

Особливістю сучасного світового соціально-економічного й політичного розвитку є бурхлива динаміка інтеграційних процесів у світі загалом та Європі зокрема. Навіть ті країни, які не належать до складу інтеграційних об'єднань, неминуче відчують на собі їх вплив.

На сучасному етапі складається якісно нова ситуація, коли соціально-економічні й політичні процеси, що відбуваються в окремих країнах, оцінюються системою стандартів, розроблених світовою спільнотою. Ця оцінка не залишається абстрактною, а має абсолютно конкретні політичні та економічні наслідки для країни, яка оцінюється.

Не може залишатися осторонь світових та європейських інтеграційних процесів й Україна, яка чітко визначила свою європейську орієнтацію. Інтеграція України до Європейського Союзу здійснюється цілеспрямовано, хоча не завжди інтенсивно, але завжди є пріоритетним завданням внутрішньої і зовнішньої політики держави. Доцільно зазначити, що не завжди пересічний громадянин, державний службовець чи студент може визначити суть, організаційні засади та напрями діяльності світових та європейських інтеграційних структур і участь в них України. Незважаючи на те, що механізм інтеграції є об'єктом ґрунтовних досліджень, дискусій та суперечок серед економістів, істориків і політиків, комплексних досліджень з цих проблем ще недостатньо.

Одним із найбільш складних питань перехідного періоду в історії міжнародних відносин, який настав після розпаду СРСР, було вироблення спільної політики членів Європейського Союзу щодо нових незалежних держав Центрально-Східної Європи, більшість з яких (Україна в тому ж числі) назвали європейську інтеграцію пріоритетом своєї зовнішньої політики.

Європейський Союз як найвпливовіша інтеграційна структура на Старому континенті, відіграє надзвичайно важливу роль у сучасній системі міжнародних відносин. Становлення глобальної господарської системи, що руйнує кордони національних господарств, пов'язаних міцними торговельними, фінансовими, політичними, соціальними і культурними відносинами, – найбільш значущий процес, який визначив обличчя світу на межі ХХ–ХХІ століть.

Актуальність даної проблеми зумовлюється і тим, що кордони Європейського Союзу впритул наблизились до кордонів України. І саме проблема відносин ЄС та східних країн, в т.ч. України, ще не має свого однозначного вирішення. Дослідженням цих питань займалася низка дослідників як в Україні, так і в країнах Західної Європи та США. Серед багатьох варто згадати праці Я. Малика [1] А. Киридон [2], О. Білоус [3] В. Кременя, В. Ткаченка [4], С. Віднянського [5] М. Кордона [6], С. Лотоцького, С. Трохимчука [7] О. Малиновської [8], Л. Чекаленко [9], В. Шкляра, А. Юричка [10] та ін. З зарубіжних дослідників вивченням даної проблеми займаються В. Волес, Г. Волес [11], Р. Проді [12], С. Році [13], П. Вандич [14] та інші.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття став визначальним періодом в історії як Європейського Союзу, так і країн Центральної і Східної Європи. Це був час адаптації до принципово нового етапу в розвитку співробітництва на європейському континенті, який

настав після завершення “холодної війни”. На зміну перманентній конфронтації прийшла вигідна взаємодія, нарешті географічне поняття “Європа” від Атлантичного узбережжя до Уральських гір отримало шанс наповнитись політично. Головними подіями, що сформували нову геополітичну ситуацію у Центрально-Східній Європі, став крах комуністичного режиму в країнах Соціалістичної співдружності, розпад Організації Варшавського договору та зникнення з політичної карти СРСР. Поява незалежних держав на цій території змінила розклад сил у Центрально-Східній Європі, відразу почався процес переорієнтації більшості країн регіону на Захід, що виявилось у прагненні увійти в НАТО та Європейський Союз. Чітке визначення країнами Центральної Європи свого майбутнього існування разом із НАТО та ЄС докорінно змінило геополітичну ситуацію в регіоні між Балтійським і Чорним морями, а центр посиленої активності головних суб’єктів геополітики (НАТО, ЄС, США, а також Росії) змістився на Центрально-Східну Європу та на Балкани [19, с. 31].

Мілан Кундера у своїй статті “Трагедія Центральної Європи”, надрукованій у 1984 р. в “The New York Times”, впливових німецьких, французьких та британських виданнях, вказує, що Центральна Європа становить осердя європейської культури, яке Захід зрадив 1945 р. в Ялті, віддавши на поталу комунізмові. В очах традиційної, демократичної Європи до подій кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ століття Центральна Європа розглядалась як просто частина радянської імперії й нічого більше [15, с.41]. Тези Кундери спиралися на спробу історичного доведення можливості й доцільності виокремлення регіону під назвою Центральна Європа. Ще в 1950-х роках польський історик Оскар Галецький [16; 17] намагався обґрунтувати історичну специфіку Східно-Центральної Європи. Наприкінці 1970-х років з’явилася праця медієвіста Єно Сюча “Три Європи” [18], котрий як і Оскар Галецький, використовував компромісний термін Східно-Центральна Європа [18, с. 130].

Доменак Жан-Марі у своїй розвідці “Європа: виклик культурі” так оцінює регіон Центральної Європи: “Дякуючи своїй колишній політичній системі, Центральна Європа – це Схід, але дякуючи своїй культурі – це Захід” [20, с. 17]. У сучасних умовах, якщо виходити з цієї логіки, Центральна Європа вже не Схід, бо змінила свою політичну систему і не просто змінила, а на сьогодні вже є повноправною частиною інтегрованої Європи через членство в загальноєвропейських структурах, зокрема в ЄС. На сьогоднішній день в уявленні Західної Європи Східна Європа – це Україна, частина Росії (за географічною приналежністю) і Білорусь. Україна на сьогодні фактично опинилась в “буферній зоні” між новими членами НАТО і ЄС, з якими вона має спільний кордон на заході, та Російською Федерацією на сході. Росія ж відносно Європи є далеким сусідом, завдяки близькому сусідові – Україні. А це створює відчуття більшої безпеки у західних країн та допомагає Росії, як зазначає М. Жулинський: “Протягувати руку дружби Європі не безпосередньо на європейський кордон” [21, с. 145].

Тому, незважаючи на постійні дискусії про європейську приналежність і перспективи інтеграції України, історичний досвід і географічне розташування України вже визначили її роль та місце на континенті. І на початку 90-х рр. ХХ століття, і сьогодні, коли кордони Західної Європи є кордонами, які безпосередньо межують з Україною.

Україна знаходиться на європейському перехресті, у складній системі міжнародних координат, будучи одночасно частиною Центральної, Східної та Південно-Східної Європи. На сьогодні Україна – одна з найбільших європейських держав, розташована на головних транспортних коридорах, що сполучають північ-південь та захід-схід Євразії, басейни Балтійського та Чорного морів, великі та перспективні нафтові й газові родовища у Середній Азії, Сибіру і на Кавказі зі споживачами у Європі. На Півдні Україна має широкий вихід до незамерзаючої акваторії Чорного моря з виходом в Середземномор’я та на Близький Схід.

Тому, як цивілізована європейська держава, яка стала на позиції демократії та ринкової економіки, Україна не може існувати ізольовано від світових і європейських інтеграційних процесів. Одним із найважливіших напрямків стратегії свого розвитку Україна проголосила вступ до Європейського Союзу. Особливого значення євроінтеграційні амбіції України набувають із прийняттям до ЄС низки країн-претендентів, що означає виникнення спільного

кордону між Європейським Союзом та Україною. Але перетворення прагнення на реальність вимагає значних зусиль, насамперед від України. Деформації соціально-економічної системи, яких зазнала наша країна, за весь період її радянської історії, виявилися настільки суттєвими, а розрив у розумінні й визначенні історичних, політичних та загальнонародських цінностей настільки глибокими, що повернення до сім'ї європейських народів в аспекті політичної, економічної та культурної інтеграції до ЄС перетворилося на важкий, багатоплановий і тривалий процес.

Намір вступити в ЄС було вперше проголошено в 1994 р., а у червні 1998 р. було прийнято Стратегію інтеграції України в Європейський Союз [22], що офіційно проголосила членство України в ЄС як довгострокову стратегічну ціль. Більш детальну Програму інтеграції України в ЄС було прийнято у вересні 2000 р. Відтоді Україна неодноразово озвучувала свою основну зовнішньополітичну ціль – членство у Європейському Союзі.

Союз допоки виявляв неохоту поступитися цьому прагненню, розглядаючи Угоду про партнерство та співробітництво (УПС) [23], яка вступила в силу в 1998 р., як достатню та адекватну основу для майбутніх відносин. Сама по собі Угода про партнерство та співробітництво не покладе край домаганням України. Не зможе вона також слугувати основною рушійною силою досягнення жаданої мети ЄС в ширшій Європі – стабільності й процвітання. Для України привабливість угоди, що не призведе до членства, обмежена і навряд чи зменшить її прагнення до вступу в ЄС, особливо, через тверду впевненість, що тільки потенційні члени завойовують справжню увагу та визнання з боку ЄС.

Досі співпраця в цьому напрямі розвивалась перманентно, оскільки проєвропейські декларації України не було підкріплено відповідними діями, свідченням чому є етап зупинки у економічних та політичних реформах. Одна з причин цього явища полягає в тому, що економічні реформи на зразок “стоп-старт” разом із очевидним погіршенням процесу демократизації в останні роки і неймовірним падінням рівня соціального забезпечення основної маси населення сформуvalи імідж України як “вірець пострадянської неспроможності”.

Водночас Україна окрім співпраці з ЄС активно залучається до конструктивного діалогу з низкою інших міжнародних організацій та альянсів. Зараз це є необхідною умовою налагодження стратегічної співпраці для вирішення внутрішньодержавних та глобальних проблем. Отож, Україна, окрім вирішення проблем багатовекторності і пріоритетності цілей інтеграції, має чітко окреслити свою стратегію діяльності в умовах прискорення темпів глобалізації.

На межі ХХ–ХХІ ст. світове співтовариство переходить до нової ери – глобалізації розвитку. Ця ера відкриває для людства не лише нові, небачені досі можливості розвитку і якісного зростання, але й нові загрози, проблеми та глобальні конфлікти. Якщо суспільство хоче не лише виживати, а й домагатися нового рівня розвитку для всіх країн, воно повинне шукати нових шляхів подолання криз і конфліктів.

Досвід другої половини ХХ ст. показує, що ніякі специфічні умови, особливості національного розвитку, кризові стани і внутрішні трансформації не можуть відмінити або відкласти неминучу дію об'єктивних законів глобалізації розвитку. Країни, які виявляться неспроможними “зайняти місце в експресі світової цивілізації, неминуче опиняться під його колесами”. Таким є закон сучасного розвитку – закон глобалізації [1, с. 13].

Існування і дію об'єктивного закону глобалізації як історичного явища та процесу розглядали і описували науковці ще в ХІХ ст. Так, М. Драгоманов ще наприкінці ХІХ ст. писав: “Уся практична мудрість людська може бути в тому, щоб убачити напрямок руху світового, його міру, закон і послужитися тим рухом. Інакше той рух піде проти нас, розчавить нас” [1, с. 13]. Ці слова є дуже актуальними для сучасної України, яка, ставши незалежною, визначає свою національну стратегію, глобальну орієнтацію, програму інтеграції з Європою.

Глобалізація є порівняно новою і найвищою стадією розвитку давно відомого процесу інтернаціоналізації (транснаціоналізації) численних аспектів суспільного життя. Вона

відображає об'єктивний процес активізації взаємопроникнення та взаємозалежності сучасних соціально-економічних і суспільно-політичних процесів у світовому масштабі, які не лише долають національні бар'єри, а й поєднують на перший погляд несхожі й різновекторні явища різних сфер життя.

Термін “глобалізація” епізодично застосовувався впродовж багатьох десятиліть, проте лише у 60-х рр. ХХ ст. його запровадили в науку відомі теоретики Римського клубу, а саме: Е. Ласло, Д. Медоуз, М. Месарович, А. Печчеї та ін. Вони ж вважаються засновниками концепції глобалізму. Проте завершеного, загальновизнаного визначення терміна “глобалізація” до цього часу ще не вироблено. Однак кілька досить вдалих інтерпретацій поняття “глобалізація” вже існує. Е. Гідденс трактує його як “розширення світових соціальних зв'язків, які з'єднують віддалені регіони таким чином, що місцеві події розвиваються під впливом подій, які відбуваються за багато миль від них” [1, с. 7]. Д. Гелд вважає, що глобалізація “передбачає, що політична, економічна і соціальна діяльність стає всесвітньою за своїми наслідками, а також означає, що відбулося посилення взаємодії та взаємозв'язків всередині держав і суспільства та між ними самими” [1, с. 7]. Р. Робертсон визначає глобалізацію як історичний процес посилення контактів між різними частинами світу, який призводить до зростання одноманітності у житті народів планети [1, с. 7].

Загалом у визначенні терміну “глобалізація” намітилися чотири основних підходи: тлумачення її як процесу зміцнення зв'язків між найвіддаленішими частинами світу; як процесу поширення по всій планеті єдиних, спільних для всього людства технологій, культури, ідей, ціннісних орієнтацій, способу життя, поведінки тощо; як виникнення спільних для світового співтовариства проблем (економічних, політичних, військових, екологічних тощо); як процес зростання загальнолюдських інтересів у всіх сферах людського буття, спричинених поглибленням взаємозв'язків і взаємозалежності країн і народів.

Глобальні масштаби взаємозв'язків та взаємозалежностей не лише прискорюють еволюційний розвиток українських національних політичних інститутів, але надають їм нових якостей, як консолідуючих, так і руйнівних. Тому основою глобального правління повинні бути демократичні засади, але в жодному випадку не його монополізація в руках однієї наддержави “великої сімки” чи Європейського Союзу. Жодна країна не повинна мати монополії на управління світом. Глобальне правління аж ніяк не повинно означати встановлення світового уряду чи глобальної держави. В такому випадку виникнуть системи врядування в регіональному розрізі на зразок Європейського Союзу. Окрім того, виникнуть нові глобальні організації на зразок Організації Об'єднаних Націй, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, які будуть забезпечувати глобальне управління політичними методами. Паралельно виникнуть глобальні організації на зразок СОТ, які будуть структурами глобального управління з використанням фінансово-економічних методів впливу.

Таким чином, Україна за економічними можливостями, інтелектуальним і науково-технічним потенціалом належить до розвинутих, найбільших європейських держав, що робить її відчутним фактором міжнародного життя. Тому зовнішня політика країни повинна спрямовуватись на утвердження її авторитету і вагомості у світовому співтоваристві. Європейський вибір зовнішньополітичного курсу України – достатньо важкий і тривалий шлях, який вимагає мобілізації і цілеспрямованості усього суспільства у здійсненні кардинальних реформ у політичній, економічній, правовій та інших сферах. Участь України в інтеграційних процесах можна чітко диференціювати за двома напрямками – регіональна (поглиблення співпраці з ЄС) та загальносвітова – співпраця з міжнародними альянсами та організаціями. І пріоритетним для України зараз є напрям європейської інтеграції через інтенсифікацію процесів співпраці в політико-правовій, соціально-економічній та культурній сферах.

Список використаних джерел

1. *Світова та європейська інтеграція: Навчальний посібник* / За заг. ред. д-ра іст. наук, проф. Я. Й. Малика. – Львів: ЛРІДУНАДУ, 2005.
2. *Киридон А.* Євроінтеграційний курс України: адекватність реалій зовнішньополітичного вибору // *Україна – Європа – Світ.* – Вип. 1: Міжнародний збірник наукових праць / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – Тернопіль, 2008. – С. 270–278.
3. *Глобалізація і безпека розвитку: монографія* / Кер. авт. кол. О. Г. Білоус. – К., 2001.
4. *Кремень В., Ткаченко В.* Україна в контексті глобалізації. – К., 1998.
5. *Зовнішня політика України в умовах глобалізації: Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991–2003 рр.)* / Відп. ред. С.В. Віднянський – К.: Генеза, 2004. – 616 с.
6. *Кордон М. В.* Європейська та євроатлантична інтеграція України. Навчальний посібник. – К., 2008.
7. *Лотоцький С., Трохимчук С.* Україна в світовому геополітичному просторі // *Зб. наук. пр.* – Львів: Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2002. – 192 с.
8. *Малиновська О.* Україна і Європа, міграція: міграція населення України в умовах розширення ЄС. – К., 2004.
9. *Чекаленко Л. Д.* Україна і розширення ЄС: тенденції відносин // *Стратегічна панорама.* – 2004. – № 4.
10. *Україна на шляху до Європи.* Упорядники В. Шкляр, А. Юричко. – К., 2006.
11. *Волес В., Волес Г.* Творення політики в Європейському Союзі / Пер. з англ. Р. Ткачук. – К.: Основи, 2004.
12. *Романо Проді.* Задум об'єднаної Європи. – К., 2004.
13. *Сандро Році.* Урядування в об'єднаній Європі. – К., 2004.
14. *Пьотр Вандич.* Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодні. – К.: Критика, 2004.
15. *Кундера Мілан.* Трагедія Центральної Європи // "Г". Незалежний культурологічний часопис. – 1995. – Вип. 1. – С. 41.
16. *Oscar Halecki.* Borderlands of Western Civilizations: A History of East-Central Europe. – New York, 1952.
17. *Oscar Halecki.* Historia Europy – jej granicy i podzialy, Lublin.
18. *Sucz. J.* Trzy Europy. – Lublin, 1995.
19. *Парахонський Б.* Україна в Центральноєвропейському регіоні: геополітичні ситуація та перспективи розвитку // *Україна і Польща у Східно-Центральній Європі: спадок і майбуття.* – К., 1999. – С. 30–38.
20. *Доменак Жан-Марі.* Європа: виклик культурі // "Г". Незалежний культурологічний часопис. – 1995. – Вип. 1. – С. 17.
21. *Жулинський М.* Україна і Польща: перспективи набуття реальної Європи // *Всесвіт.* – 2002. – № 1–2. – С. 143–150.
22. *Офіційний веб-сайт Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України* www.me.gov.ua
23. *Офіційний сайт представництва України в ЄС* <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua>

Viktoriya Nevko

UKRAINE IS IN THE CONTEXT OF MODERN WORLD DEVELOPMENT

The main tendencies of globalization and integration processes, place and role of Ukraine in these processes are analyzed in this article.

Key words: globalization, integration, European Union, Ukraine, tendencies.